

ЄГИПЕТСЬКИЙ «МОНОТЕЇЗМ»: ВІРОСПОВІДНІ ЗАСАДИ РЕЛІГІЇ АТОНА

Близько 1380 року до н.е. у Давньому Єгипті, який фактично являв собою наддержаву того часу і виходив за межі своєї традиційної території, до влади приходить Аменхотеп IV, неординарна особистість, яка залишила помітний слід в світовій історії, як фараон – реформатор. Пориваючи з давньою традицією він здійснює «Акт Відречення» від старої традиційної національної віри єгиптян, та завдає потужного удару по культу древнього бога Амона, та його прибічникам, в першу чергу жерцям. Це був не просто реформатор релігії, а творець нової ідеології, ідеї монотеїзму (віри в Єдиного Бога), яка стала через декілька тисяч років головним базисом вчень надпотужних сучасних світових монотеїстичних релігій. На сьогодні чисельність віруючих християн, мусульман, іудеїв та інших вірян перевищує половини населення земної кулі, а монотеїстичні ідеї проникають навіть в такі східні релігії як Індуїзм.

Хоча і не можна сказати достеменно, що саме вплинуло на світогляд юного фараона, (можлива цариця Тія), важливо зазначити що виникнення нової релігії не відбулося миттєво, вона мала свою передісторію. Не виходячи за рамки даного екскурсу важливо наголосити, що саме Ехнатон, а не його попередники, надав Атону панівного статусу, оскільки культ цього бога проник ще до царського двору Аменхотепа III.

Російський єгиптолог Тураєв зазначає: « Єгиптяни познайомилися з культурними семітами та егейцями і дечого в них навчилися. Крім того в царській родині з'явилися іноземні царівни. Отже і зрозуміле намагання знайти універсальне божество, яке було б загальним для всіх народів. І ось, мабуть, в Геліополі, духовенство якого дивилося з невдоволенням на явно перебільшену велич Амона, виникає вчення про те, що верховне божество – сонячний диск. Бог Атон ототожнений з давнім геліопольським Ра, але зовсім незалежний від старих теологічних та теоретичних місцевих уявлень. Як сонячному диску йому повинні однаково поклонятися по всій землі, але не тільки як диску, а й як верховному діючому через сонце божеству». [8, с. 301.]

Отже універсальність та всезагальність, яка б дозволила згрунтувати навколо культу Атона всіх підданих Єгипетської Держави, можна виділити як першу з складових, але скоріше за все не головною, оскільки фараон не був вдалим політиком і по трохи витрачав всі накопичення, та втрачав матеріальні надбання попередніх поколінь своїх могутніх попередників вісімнадцятої династії.

Вивчаючи самі тексти гімну Атона, стає очевидним, що єгиптяни мали уяву про абстрактного (живого) бога, а не вклонялися ідолу, матеріальному предмету, яким було сонце. Як вважають деякі дослідники: «Ти сяєш на небі, о вічно живий Атон, ти даруєш життя. Ти зійшов на Східному схилі неба і всю землю наповнив

своєю красою. Ти прекрасний, великий, світлозарий ...» [1, с.221]

Водночас з другою складовою – вірою в абстрактного живого бога, слід звернути увагу на те, що Атон постає єдиним творцем всього сущого, але в протилежність до давніх богів, робить це з любов'ю до всього сотвореного ним, починаючи від найдрібнішого і закінчуючи цілими країнами і народами. Бог рівнозначно опікується, як пташеням. яке щойно вилупилося і потребує допомоги, так і людиною, яка спить і потребує захисту.

Любов і життя, а також і реалістичне відображення дійсності стає основою релігії і мистецтва єгипетської культури так званого Амарнського періоду. Релігія Ехнатона стає деякою мірою реакцією на жорсткий формалізм і деспотію Амона. Сонце не бореться з різними духами, а Атон є єдиним творцем світу. Також втрачається магічність, таємничість та знана єгипетська езотеричність, а бог набирає загальнолюдських рис та сповідує загальнолюдські цінності.

Особливістю нової релігії є і сама давня резиденція фараона, столиця єгипетської наддержави Ахетатон (дослівно з єгип. «горизонт Атона»), яка спеціально була зведена на честь нового бога. Ніхто з давніх богів не зазнав такої честі, по суті нове місто стало центром нового типу, нової держави, яка мала теократичний характер.

Підбиваючи підсумок можна виділити основні підвалини нової релігії: універсальність і всезагальність – єдиний істинний бог не лише для єгиптян а й для всіх народів держави та світу; віра в абстрактного і живого бога; віра в бога любові і життя, що опікується своїми творіннями та надає їм насаги; натуральність і реалізм, відхід від сталих традиційних формальних форм в мистецтві.

Хоча релігія Ехнатона і безперечно носила прогресивний характер, вона була передчасною. Спроба введення монотеїстичного культу виявилась не вдалою і не мала успіху в Єгипті, оскільки не набула підтримки серед населення і залишилась принадою еліти серед оточення фараону. На даний час науковцями ведеться жвава дискусія на рахунок того чи був Іудаїзм, який виник значно пізніше, прямим продовженням атонічних ідей. Проте безспірним лишається той факт, що багато ідей «єгипетського монотеїзму» акумулювалися в релігії давніх євреїв, знайшла в Іудаїзмі свій подальший розвиток, і проявилися в Християнстві у своїй найвищій формі.

Література:

1. Ванденберг Ф. Нефертити – царица Єгипта: пер.с нем. М.Зимы.- Харьков: Книжный Клуб, 2006.-336с
2. Вейгал А. Эхнатон. Фараон – вероотступник: Пер. Федоров С.В.- М.: Центрполиграф, 2004. – 254с.
3. Лубський В.І. Історія релігій.-К: Центр учбової літератури, 2009.-776с
4. Панцырь А. М. Египетские корни современного монотеизма // Теоретические и методологические проблемы современных наук: материалы V Международной научно-практической заочной конференции (Новосибирск, 31 июля 2012 г). – Новосибирск: Изд-во «Сибпринт», 2012. – С. 23-26.
5. Перепелкин Ю.А. Переворот Амен Хотпа IV. Ч.1.Книги 1-2.-М.: Наука, 1967.- 296с
6. Перепелкин Ю.А. Переворот Амен-Хотпа IV. Ч.1.Книги 3-4.-М.: Наука, 1967.- 295с
7. Перепелкин Ю.А. Переворот Амен-Хотпа IV Ч.2.-М.: Наука, 1984.- 288с
8. Тураев Б. История древнего Востока.- Мн.: Харвест, 2002. -752с